3

Bob

OILA, MAHALLA VA JAMOATCHILIK BILAN TARBIYAVIY HAMKORLIK

3.1. Oila va maktab hamkorligining huquqiy asoslari

3.2. Ota-onalar yig‘ilishlari va tarbiyaviy masalalar

3.3. Mahalla, yoshlar yetakchisi va hamkor tashkilotlar bilan ishlash

Bir bolaga yetti mahalla ota-onadir.

O‘zbek xalq hikmati

Maktab tarbiyaviy faoliyati o‘zicha mavjud emas. U oila, mahalla, hududiy jamoatchilik tashkilotlari va davlat organlari bilan o‘zaro hamkorlikda samara beradi. Tarbiyaning natijasi shu murakkab tizimning barcha bo‘g‘inlari bir maqsad sari hamjihatlikda ishlaganda yuzaga keladi. Maktab direktori ushbu hamkorlikning tashkilotchisi va muvofiqlashtiruvchisi sifatida muhim rol o‘ynaydi.

Mazkur bob oila bilan hamkorlikning huquqiy va konseptual asoslarini, ota-onalar yig‘ilishlari va tarbiyaviy mavzularni, hamda mahalla, yoshlar yetakchisi va boshqa hamkor tashkilotlar bilan ishlash shakllarini izchil ochib beradi. 2026-yil “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” mahalla-maktab-oila uchburchagi doirasidagi hamkorlikni yangi bosqichga ko‘tarish uchun ham strategik imkoniyat yaratadi.

3.1. OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINING HUQUQIY VA KONSEPTUAL ASOSLARI

Oilaning birlamchi tarbiyaviy roli

Bola hayotining birinchi va eng mustahkam tarbiyaviy muhiti — bu oiladir. Maktab oilani to‘ldiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi institut sifatida ish ko‘radi, lekin tarbiyaning asosiy mas’uliyati ona-ota zimmasida qoladi. Bu prinsip O‘zbekiston Respublikasining quyidagi normativ hujjatlarida mustahkamlangan:

QR havola

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

77-modda: ota-onalar va ularning o‘rnini bosuvchi shaxslar o‘z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta’lim olishi, sog‘lom va to‘laqonli kamol topishi xususida g‘amxo‘rlik qilishga majburdirlar.

QR havola

O‘zbekiston Respublikasining oila kodeksi

IV bo‘lim (Ota-ona va bolalarning huquq va majburiyatlari), 11–13-boblar. Ota-onalarning farzandlariga nisbatan huquq va majburiyatlari batafsil bayon etilgan.

QR havola

“Bolalarni zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun

Ota-onalarning farzandlarini jismoniy, jinsiy, psixologik zo‘ravonlikdan, g‘amxo‘rlik qilmaslikdan, ekspluatatsiyadan va bullingdan himoya qilish majburiyati.

Oila va maktab hamkorligining tamoyillari

Samarali hamkorlikning asosiy tamoyillari quyidagilar:

1. Yakdillik (birlik) — Maktab va oila tarbiyaviy talab va me’yorlarda bir ma’noli bo‘lishi shart. Bolaga ikki tomondan turli xil signal kelmasin.
2. O’zaro hurmat — Maktab oilaviy madaniyatga, oila esa pedagogik kasbga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi. Munosabat “rahbar-bo‘ysunuvchi” emas, hamkor.
3. Pedagogik ma’rifat — Maktab ota-onalarga pedagogik va psixologik bilim yetkazishda yordamchi vazifasini bajaradi.
4. Ochiqlik va shaffoflik — Bolaning yutuq va muammolari haqida ota-ona o‘z vaqtida xabardor qilinadi. Yashirish yoki bo‘rttirib yuborishga yo‘l qo‘yilmaydi.
5. Konfidensiallik — Bolaning shaxsiy va oilaviy ma’lumotlari pedagog xodimlar tomonidan sir tutiladi.
6. Faollashtirish — Ota-onalar maktab hayotining nafaqat tomoshabini, balki faol ishtirokchisi sifatida jalb etiladi.

Oila bilan ishlash shakllari va usullari

Shakl	Tavsifi va qo‘llanishi
Individual ish	Ota-ona bilan suhbat, uy tashrifi, telefon orqali muloqot; muammoli holatlarda yoki muhim qarorlar oldidan
Ota-onalar yig‘ilishi (sinf)	Sinf rahbari tomonidan o‘tkaziladigan har choraklik yig‘ilish; sinf masalalari va umumiy mavzular
Maktab miqyosidagi yig‘ilish	Direktor yoki o‘rinbosar tomonidan; maktab masalalari, strategik mavzular
Tematik yig‘ilish	Aniq mavzu bo‘yicha (kasbga yo‘naltirish, psixologik salomatlik, axborot xavfsizligi va h.k.)
Maktab kengashi va ota-onalar qo‘mitasi	Doimiy faoliyatdagi vakillik organi; muhim qarorlar muhokamasi
Birgalikdagi tadbir	Oilaviy bayramlar, sport, sayohat, ko‘ngillilik aksiyalari — maktab va oila birgalikda
Onlayn aloqa	e-Maktab platformasi, video-uchrashuvlar

Maktab kengashi va ota-onalar qo‘mitasi

Ota-onalarning maktab boshqaruvidagi vakilligi ikki asosiy shaklda olib boriladi: Maktab kengashi va sinf ota-onalar qo‘mitalari. Maktab kengashining huquqiy maqomi MMTV 296-son buyrug‘i (19.08.2025) bilan tasdiqlangan nizom orqali belgilab beriladi.

Maktab kengashining vakolatlari

- maktabning strategik rivojlanish dasturini muhokama qilish va tasdiqlash;
- yillik tarbiyaviy rejani ko‘rib chiqish;
- maktabning ichki normativ hujjatlari (ichki tartib-qoidalari) loyihalarini muhokama qilish;
- muammoli o‘quvchilar va oilalar masalalarini ko‘rib chiqish;
- hisobotlarni tinglash va qaror qabul qilish.

Ota-onalar qo‘mitasining vazifalari

- sinf yig‘ilishlarini tashkil etishda sinf rahbariga ko‘maklashish;
- sinf tarbiyaviy tadbirlarini tashkiliy jihatdan qo‘llab-quvvatlash;
- muammoli o‘quvchilar yoki oilalar bilan birgalikda ishlashda ishtirok etish;
- sinf darajasidagi tadbirlarda jamoatchilik nazoratini amalga oshirish.

Muammoli oilalar bilan ishlash

Maktab ijtimoiy va psixologik jihatdan murakkab sharoitdagi oilalar bilan alohida e’tibor bilan ishlaydi. Bunday oilalarni aniqlash va ularga ko‘maklashish maktab pedagogik jamoasining muhim ijtimoiy mas’uliyatidir.

Muammoli oilalarning belgilari

- o‘quvchining muntazam kelmasligi yoki kechikishi;
- uy vazifalarining bajarilmasligi, kiyinish odobi, ovqatlanish muammolari;
- o‘quvchida shikastalar yoki psixologik travmaga oid alomatlar;
- o‘quvchining ota-onasi bilan aloqa qiyinligi (ota-onalar yig‘ilishlariga kelmaslik, telefonga javob bermaslik);
- ota-onalarning zararli odatlari (alkogolizm, narkomaniya) haqida ma’lumotlar;
- oilada zo‘ravonlikning belgilari;
- oilaviy nizo, ajralish jarayoni;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj holat (yetimlik, kam ta’minlanganlik, nogironlik).

Aniqlangan holatda harakat tartibi

1. Sinf rahbari aniqlangan belgilarni hujjatlashtiradi va pedagog-psixolog bilan kelishuvga kiritadi.
2. Pedagogik muhokama o‘tkaziladi: psixolog, sinf rahbari, kerak bo‘lganda direktor o‘rinbosari ishtirokida.
3. Bolaga zaruriy yordam (psixologik, ijtimoiy, moddiy) ko‘rsatish chora-tadbirlari belgilanadi.
4. Zarurat tug‘ilganda mahalla yoshlar yetakchisi, profilaktika inspektori (IIB), vasiylik va homiylik organi bilan aloqa o‘rnatiladi.
5. Zo‘ravonlik aniqlangan holatda darhol qonunchilikda belgilangan tartibda tegishli organlarga xabar beriladi (“Bolalarni zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonun talabiga muvofiq).
6. Holat dinamikasi maktabning ichki kuzatuv tizimida muntazam yuritiladi.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. Oila bilan hamkorlikni “ota-onalar yig‘ilishi”ga tenglashtirib qo‘ymang. Yig‘ilish - hamkorlikning ko‘p shakllaridan biri xolos.
2. Ota-onalar bilan munosabatda “maktab - hokim, oila - bo‘ysunuvchi” ohangidan voz keching. Tarbiya - birgalikdagi mas’uliyat.
3. Maktab kengashi va ota-onalar qo‘mitasining faolligini muntazam tahlil qiling.
4. Muammoli oilalar bilan ishlashda pedagog-psixologning faolligini ta’minlang. Bu - ularning bevosita vazifasi.
5. Pedagog xodimlarning oila bilan muloqotda axloqiy etikani saqlashini ta’minlang: bola va oila haqida sir saqlash, hurmat, hukm qilmaslik tamoyillari.
6. Ota-onalar uchun pedagogik ma’rifat dasturini tashkil eting va ularda pedagog-psixolog, shifokor, huquqshunoslar ishtirokini ta’minlang.

3.2. OTA-ONALAR YIG‘ILISHLARI VA TARBIYAVIY MASALALAR

Ota-onalar yig‘ilishlari - turlari va vazifalari

Ota-onalar yig‘ilishi - oilaviy tarbiyani maktab tarbiyaviy faoliyati bilan muvofiqlashtirishning eng samarali shakllaridan biri. MMTV 190-son buyrug‘iga ko‘ra, sinf rahbari ota-onalar bilan muntazam aloqada bo‘lish va yig‘ilishlarni o‘tkazish vazifalarini bajaradi.

Yig‘ilish turlari:

- **Sinf yig‘ilishi** — sinf rahbari tomonidan o‘tkaziladi, sinf darajasidagi masalalar muhokama qilinadi (har choraklik yoki kerak bo‘lganda);
- **Umum-maktab yig‘ilishi** — direktor yoki ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha o‘rinbosari tomonidan; strategik masalalar (yiliga 1-2 marta);
- **Tematik yig’ilish** — ma’lum bir mavzu bo‘yicha (kasbga yo‘naltirish, psixologik salomatlik, profilaktika);
- **Bitiruvchilar oila kechalari** — 9-sinf va 11-sinf ota-onalari bilan keyingi ta’lim bosqichlari haqida;
- **Favqulodda yig‘ilish** — zaruriyat tug‘ilganda chaqiriladi.

Yig’ilish o‘tkazish metodikasi

Samarali ota-onalar yig‘ilishi quyidagi 5 bosqichli tuzilmaga ega.

1. Tayyorgarlik bosqichi - mavzuni belgilash, kun tartibini tuzish, taklifnomalarini tarqatish (yig‘ilishdan 1-2 hafta oldin).
2. Kirish bosqichi - ota-onalarni qabul qilish, salomlashish, kun tartibini e’lon qilish (5-10 daqiqa).
3. Asosiy bosqich - ma’ruza yoki taqdimot, sinf yutuqlari va muammolari haqida axborot, savol-javob (30-40 daqiqa).
4. Muhokama bosqichi - ota-onalarning fikr-mulohazalari, takliflar, birgalikda qaror qabul qilish (15-20 daqiqa).
5. Yakuniy bosqich - qabul qilingan qarorlarni mustahkamlash, individual savollarga javob, keyingi uchrashuv vaqtini belgilash (5-10 daqiqa).

Eslatma. Ota-onalarning oldida o‘quvchini nomma-nom tanqid qilish, sinf reytingini ochiq e’lon qilish yoki shaxsiy ma’lumotlarni ommalashtirib yuborish qat’iyan taqiqlanadi. Bunday holatlar shaxsiy ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunni va bolaning huquqlarini buzadi. Individual masalalar faqat alohida suhbatda ko‘rib chiqilishi shart.

Ota-onalar yig‘ilishi mavzulari

Yillik kalendarda quyidagi mavzular qamrab olinishi tavsiya etiladi:

Mavzu guruhi	Misol mavzular
Yosh xususiyatlari	Boshlang‘ich sinf bolaning psixologik xususiyatlari; o‘smirlik davrining qiyinchiliklari; bitiruv yili - ota-ona uchun maslahatlar
Tarbiyaviy mavzular	Oilada bolaning hurmati; ota-ona namunasi; o‘quvchini rag‘batlantirish va jazolash
Profilaktika	Tamaki va alkogolning xavflari; kiberbulling; salbiy ta’sirlardan himoya
Psixologik salomatlik	Bolada stress va tashvishlik belgilari; oilaviy munosabatlar; konflikt madaniyati
Kasbga yo‘naltirish	Bolaning iqtidori va qiziqishlarini aniqlash; oliy ta’lim va kasb-hunar yo‘nalishlari; mehnat bozori
Sog‘liq va sport	Sog‘lom turmush tarzi; ovqatlanish; jismoniy chiniqish; ekran vaqti
Axborot va internet	Ota-onalik nazorati; “ekran-bola” munosabati; ijtimoiy tarmoq xavflari
Huquqiy madaniyat	Bolaning va ota-onaning huquq va majburiyatlari; oilaviy huquqiy savodxonlik

Onlayn aloqa va e-Maktab platformasi

Raqamli yoshlik davrida maktab va oila aloqalarining onlayn shakllari muhim ahamiyat kasb etgan. Ularning eng keng tarqalganlari:

- **Sinf Telegram guruhi** — kunlik xabarlar va e’lonlar uchun; sinf rahbari moderator;
- **E-Maktab platformasi** — elektron kundalik, baholar, davomat, dars taqsimotlari; ota-ona o‘z kabinetiga ega;
- **Maktab veb-sayti yoki sahifasi** — rasmiy axborot va e’lonlar;
- **Video-uchrashuvlar** — masofadan turib o‘tkaziladigan uchrashuvlar (Zoom, Meet);
- **Sms va elektron pochta xabarnomalari** — zarur hollarda.

Onlayn aloqa etikasi

- xabarlarning rasmiy ohangda va boshqa ota-onalarni hurmat qiluvchi tarzda yozilishi;
- guruhda boshqa bolalar yoki oilalarning shaxsiy ma’lumotlarini muhokama qilmaslik;
- dam olish va kechki vaqtlarda xabar yubormaslik (8:00 - 21:00 vaqt oralig’i);
- guruhda siyosiy, diniy yoki shaxsiy chuqur mavzularga aralashmaslik;
- muammoli vaziyatlarni guruhda emas, individual aloqada hal qilish.

Ota-onalar uchun pedagogik ma’rifat

Ota-onalarning farzand tarbiyasidagi mas’uliyatini oshirish va ularni pedagogik bilim bilan ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri (“Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun; Yoshlarga oid qonun).

Maktabda yo‘lga qo‘yiladigan asosiy shakllar:

- **Ota-onalar universiteti** — yiliga 5-6 ma’ruza/seminar sikli. Mavzular: bolaning psixologiyasi, oilaviy tarbiya, sog‘lom turmush tarzi, kasb tanlash, axborot xavfsizligi, huquqiy savodxonlik;
- **Pedagog-psixolog seminari** — yosh psixologiyasi, muloqot ko‘nikmalari, konflikt madaniyati bo‘yicha treninglar;
- **Mehmonlar ishtirokida ma’ruzalar** — shifokor, huquqshunos, vasiylik va homiylik organi vakili;
- **“Ochiq eshik kuni”** — ota-onalar maktab hayoti bilan jonli tanishadigan kun;
- **Tarqatma materiallar** — amaliy maslahatlar, kitobchalar, eslatmalar.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. Ota-onalar yig‘ilishlari faqat o’zlashtirish va davomat masalalarini muhokama qilish bilan cheklanmasin. Har bir yig‘ilishda tarbiyaviy mavzu yoritilishi maqsadga muvofiq.
2. Yig‘ilishda har bir ota-onaning gapirish, savol berish va o‘z fikrini bayon etish imkoniyati ta’minlansin. Bu shunchaki ma’lumot berish marosimiga aylanmasin.

3. Sinf rahbarlari uchun ota-onalar yig‘ilishini o‘tkazish bo‘yicha metodik treninglar tashkil eting.
4. Telegram guruhlardagi muloqot etikasiga oid maktab darajasidagi qoidalarni ishlab chiqing va ularni ota-onalarga yetkazing.
5. Ota-onalar bilan munosabatlarda “maktab fondi” mavzularini cheklab qo‘ying; bu sohada huquqiy talablarga qat’iy rioya etilsin.
6. Yil oxirida ota-onalar uchun anonim so‘rovnoma o‘tkazib, maktab va sinf rahbarlari faoliyatidan qoniqish darajasini aniqlang — bu sizga yo‘nalish belgilab beradi.

3.3. MAHALLA, YOSHLAR YETAKCHISI VA HAMKOR TASHKILOTLAR BILAN ISHLASH

Mahallaning tarbiyaviy roli

Mahalla - O‘zbekistondagi noyob ijtimoiy-ma’naviy institut bo‘lib, u xalqning asrlar davomida shakllangan o‘zini o‘zi boshqarish madaniyatini ifodalaydi. Maktab uchun mahalla - oiladan keyingi eng yaqin tarbiyaviy hamkor.

Mahallaning tarbiyaviy roli quyidagi normativ hujjatlarda mustahkamlangan:

QR havola

“Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi qonun va mahalla institutiga oid Prezident farmonlari;

QR havola

PF-22-son Farmoni (16.02.2026) - 2026-yilni “Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish yili” deb belgilab, mamlakat bo‘ylab 9 mingdan ortiq mahallada infratuzilma va ijtimoiy hayotni tubdan yaxshilash dasturi

QR havola

PQ-92-son Qarori (19.01.2022) va PF-92-son Farmoni (12.06.2023) - har mahallada “Yoshlar yetakchisi” lavozimi joriy etilgan;

Mahalladagi asosiy tarbiyaviy zaxiralar

Mahalla darajasida tarbiyaga jalb etish mumkin bo‘lgan asosiy shaxs va institutlar:

Turi	Maqsadi	Misol mavzular
Mahalla raisi	Mahalla qonunchiligi	Umumiy muvofiqlashtirish, jamoatchilik nazorati
Yoshlar yetakchisi	PQ-92	Yoshlar tashabbuslari, “Beshta tashabbus olimpiadasi”, ko‘ngillilik
Xotin-qizlar faoli	“Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili	Oilaviy masalalar, xotin-qizlar bilan ishlash
Profilaktika inspektori	PF-472, IIB hujjatlari	Huquqbuzarlik profilaktikasi, xavfli o‘spirinlar
Nuroniylar kengashi	Mahalla nizomi	Tarbiyaviy uchrashuvlar, hayotiy tajriba

Yoshlar yetakchisi bilan hamkorlik

Har bir mahallada faoliyat ko‘rsatadigan yoshlar yetakchisi - maktab uchun strategik hamkor. PQ-92 va keyingi yangilashlar asosida yetakchining asosiy vazifalari quyidagicha belgilangan:

- mahalladagi yoshlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashish;
- “Yoshlar daftari” va “Yoshlar balansi”ni shakllantirish va yuritish;
- “Beshta tashabbus olimpiadasi”ni mahalla darajasida tashkil etish;
- yoshlarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish (madaniy-ma’rifiy va sport tadbirlari);
- iqtidor va iste’dodlarni aniqlash hamda ularni ro‘yobga chiqarish uchun ko‘maklashish;
- yoshlarning tadbirkorlik g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlash;
- salbiy ta’sirlar va xavfli xulq-atvor profilaktikasi.

Maktab bilan hamkorlikning amaliy shakllari:

- **Birgalikdagi tadbirlar** — mahalla bayramlari, “Beshta tashabbus olimpiadasi”, sport musobaqalari;
- **Iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash** — maktab va yoshlar yetakchisi birgalikda “Yoshlar daftari”ga kiritish, imtiyoz va dasturlarga jalb etish;
- **Xavfli holatlarda ish** — ta’limga jalb etilmagan, muammoli sharoitdagi o‘spirinlar bilan birgalikda ish;
- **Yozgi va bo‘sh vaqt tadbirlari** — mahalla lager va to‘garaklari, ko‘ngillilik aksiyalari;

Voyaga yetmaganlar profilaktikasi va IIB hamkorligi

Voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklar profilaktikasi maktab tarbiyaviy faoliyatining ajralmas yo‘nalishidir. Bu sohada asosiy hamkorlar - Ichki ishlar organlari (IIB) profilaktika inspektorlari.

IIB profilaktika inspektori bilan ishlash

472Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risidagi qonunchilik, PQ-–3907 son qaror va vakolatli organlarning amaldagi hujjatlari asosida maktab ichki ishlar organlari bilan hamkorlik qiladi. Hamkorlik shakllari:

- kengash yig‘ilishlarida ishtirok etish;
- ijtimoiy-pedagogik qo‘llab-quvvatlashga muhtoj o‘quvchilar bilan individual profilaktik va tushuntirish ishlarini olib borish;
- xavfli o‘spirinlar bilan birgalikda suhbat o‘tkazish;
- huquqiy tarbiya bo‘yicha sinf soatlari va seminarlar o‘tkazish;
- oilaviy zo‘ravonlik va boshqa xavfli holatlarda darhol xabar berish;
- yozgi ta’tillarda “Dam olish kunlari nazorati” dasturida ishtirok.

Madaniyat, sport va sog‘liqni saqlash tashkilotlari bilan hamkorlik

Hamkor	Hamkorlik yo‘nalishi
Hududiy kutubxonalar va madaniyat markazlari	Kitobxonlik tadbirlari, ko‘rgazmalar, badiiy o‘qish kechalari, kutubxona xizmati
Bolalar-o‘smirlar sport maktablari	Sport seksiyalari, musobaqalar, lagerlar
Madaniyat va san’at maktablari	Musiqa, raqs, rasm to‘garaklari, konsertlar
Tibbiyot muassasalari (poliklinika, SES)	Sog‘liq nazorati, sanitariya darslari, vaksinatsiya, profilaktik ma’ruzalar
Muzeylar, teatrlar, konsert zallari	Tarbiyaviy tashriflar
Oliy ta’lim muassasalari	Kasbga yo‘naltirish, olimpiada va tanlovlar
Nodavlat notijorat tashkilotlari	Ko’ngillilik, ijtimoiy loyihalar, xayriya dasturlari

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. Mahalla — maktab uchun rasmiy hamkor va katta resurs. Ular bilan munosabatni rasmiyatchilikka aylantirmang.
2. Yoshlar yetakchisi bilan oylik muloqot rejimi belgilang: hech bo‘lmasa, har oyda bir marta birgalikda yoshlar holati va dolzarb vazifalarni muhokama qiling.
3. Maktab profilaktika kengashi yig‘ilishlarini muntazam o‘tkazib boring va ularda IIB inspektori, mahalla yoshlar yetakchisi va pedagog-psixologning faol ishtirokini ta’minlang.
4. Hamkor tashkilotlar bilan o‘zaro hujjatlar (hamkorlik rejasi) tuzing — bu hamkorlikni rasmiy va doimiy qiladi.
5. Mahalladagi nuroniylar, faxriylar va atoqli kishilarni maktab tadbirlariga muntazam jalb eting: ularning hayotiy tajribasi pedagogik kuchga teng.